

EUROPA ÎNTRE „MODELUL SOCIAL” ŞI „STABILITATE ŞI CREŞTERE”

**Asist. univ. drd. Octavian-Dragomir Jora
Academia de Studii Economice Bucureşti,
Facultatea de Relaţii Economice Internaţionale**

Abstract: Adoptarea euro într-un stat membru al Uniunii Europene este grevată de necesitatea respectării, între altele, poate chiar în primul rând, a unor criterii de natură bugetar-fiscală care, implicit, limitează spaţiul de manevră al guvernelor naţionale. Cel puţin în ultimii patru ani, indisciplina sistematică în domeniu a devenit un *modus vivendi* periculos în Euroland (“campioanele” fiind Franţa şi Germania), impresia fiind că Pactul a devenit un instrument inofensiv. În mediile economice responsabile au sporit însă proporţional temerile că moneda unică are toate şansele ca pe termen nu foarte lung să devină din indicatorul suprem al integrării economice de pe continent, doar o altă piesă de interes pentru numismaţi.

Key words: European Social Model, Stability and Growth Pact, convergence criteria, single currency

1. Introducere: despre nevoia de criterii

Faptul că beneficiile unei monede unice sunt fundamentale “microeconomice”, potenţând libertăţile de circulaţie din piaţa unică internă, reprezintă deja o chestiune “vulgară” pentru ştiinţa economică. Costurile de tranzacţionare sunt diminuate odată cu eliminarea efectelor perturbatoare pentru afaceri, rezultate din volatilitatea cursurilor de schimb între monedele naţionale. Apoi, virtuţile unei monede stabile, slab inflaţioniste, sunt şi ele de netăgăduit.

Într-o Europă în care, la vremea demarării discuţiilor despre instituirea unei Uniuni Economice şi Monetare (UEM), coexistau monede cu recunoscute predispoziţii inflaţioniste laolaltă cu monede “bune”, necesitatea abordării unei reforme de natură monetară, care să dea valoare deplină integrării economice, devenise imperativă. «Construcţia» unei monede unice stabile nu a reprezentat, însă, unicul model teoretic vehiculat.⁸⁶

Integrarea monetară din Uniune a reprezentat un proces gradual, cu o secvenţialitate recomandată de însuşi modelul ales pentru articularea UEM – în jurul

---

⁸⁶ Centrat pe ideea de *concurenţă monetară* (libertatea acordată fiecărui cetăţean european de a utiliza în operaţiunile sale moneda pe care o doreşte, nu exclusiv pe cea naţională), împreună cu regândirea filosofiei *rezervei fracţionare* (un vehicul al supraîncălzirii creditului şi al alternanţei perioadelor de creştere *artificială* şi recesiune), acest model alternativ de gândire s-ar fi putut constitui probabil într-un mult mai coerent adversar al inflaţiei. Vezi şi Hulsmann, Jorg Guido, *Euro – o interpretare rothbardiană a evoluţiei monetare recente*, postafaţă la Rothbard, Murray N., *Ce le-a făcut Statul banilor noştri?*, Institutul Ludwig von Mises Romania, 2004.

unei *monede unice*. Adoptarea euro a depins și depinde, în cele din urmă,⁸⁷ de îndeplinirea deja notoriilor criterii de convergență nominală.

Acestea nu reprezintă un set de prevederi disparate ci, dată fiind configurația UEM, un exercițiu necesar de a limita tentațiile unor guverne de a gestiona imprudent politicile macroeconomice la nivel național. O atare imprudență ar pune în dificultate elaborarea unei politici monetare sănătoase a BCE. *In extremis*, se poate ajunge chiar la prăbușirea euro.⁸⁸

*Esența criteriilor*⁸⁹. În primul rând, *inflația scăzută*. Obsesia pentru temperarea inflației a venit din partea Germaniei, țară cu o cultură și un istoric al acestui indicator diferite (în bine!) de cele ale majorității coechipierilor din UEM. Fără garanția unui mecanism de menținere a unei inflații scăzute, Germania s-ar fi ținut cu siguranță departe de o monedă pentru care ar fi urmat să fie obligată, date fiind preferințele inflaționiste ridicate ale camarazilor din Euroland, să accepte valori medii ale inflației mai mari decât cele dorite.

În al doilea rând, sustenabilitatea poziției bugetare. Fobia (germană) de inflație se regăsește și aici, dacă privim la criteriul datoriei: o valoare mare a acesteia crește riscul apelului la inflație din partea statului cu probleme, pentru a scădea sarcina reală a acesteia. Dincolo de arbitrarietatea valorii datoriei maxime stabilită la 60% din PIB, deficitul bugetar limitat la 3 procente din PIB este derivat dintr-o previziune convențională de creștere de 5%, la care datoria s-ar stabiliza ca procentaj din PIB ($3\% = 5\% \times 60\%$).

În al treilea rând, interdicția devalorizării monedei naționale timp de doi ani. Se urmărea, în fapt, eliminarea posibilității unei «deprecieri competitive» a monedei în

---

87 Dacă pentru țările europene care au «pregătit» moneda unică în anii '90 participarea la UEM a fost lăsată la latitudinea alegerii populare (politice), pentru următoarele intrate (valul 2004), precum și pentru aspirante (valul 2007), nu există decât varianta «pachetului complet».

88 Zona euro nu este o închisoare, spun oficialii europeni. «Este posibil ca o țară să părăsească zona euro pentru că statele sunt suverane», declara Christian Noyer, șeful Băncii Centrale a Franței și, totodată, membru în Consiliul Guvernatorilor Băncii Centrale Europene, într-o audiere susținută la finele lunii iunie 2004 în fața legislativului de la Paris. Tot el a mai adăugat și că «o astfel de mișcare ar ridica problema capacității unui stat de a mai rămâne în Uniunea Europeană» și că «nu este lipsită de riscuri». Afirmția lui Noyer face referire implicită la campania inițiată de «Lega Nord», unul dintre partenerii coaliției de guvernământ din Italia, în sprijinul revenirii la liră.

În același timp, într-un raport intitulat «European meltdown?», dat publicității în 2004 de către gigantul bancar HSBC, este susținută ideea că unele țări ar avea de câștigat de pe urma abandonării euro. Raportul sugerează Italiei să fie prima țară din UE care să ia în calcul o atare opțiune, susținând totodată că și economiile Germaniei și Olandei au fost prejudiciate de politica monetară europeană „restrictivă”. Italia ar putea astfel să exprime datoria publică, ajunsă acum la 107% procente din PIB – mult peste limita maximă admisă de 60% –, într-o monedă mai slabă, cu ajutorul căreia aceasta ar putea fi gestionată mai ușor. Despre Germania se spune că ar fi avantajată de revenirea la marcă în ideea în care ar putea opera reduceri ale ratelor reale ale dobânzii pentru a stimula creșterea economică și că ar putea dispune fără constrângeri suplimentare de politica sa bugetar-fiscală. Aceste opțiuni sunt însă contestate de adepții unei discipline monetare și bugetare mai rigide și care susțin mai degrabă nevoia unor reforme structurale în interiorul economiilor respective.

⁸⁹ Pelkmans, J., *Integrare europeană. Metode și analiză economică*, Institutul European din România, ediția a II-a, 2003.

ajunul conversiei sale în euro, care ar fi făcut artificial competitive exporturile unei țări membre care ar fi apelat la un astfel de artificiu.

În ultimul rând, convergența pe termen lung a dobânzilor. Exista temerea că disparitățile dintre ratele dobânzilor la obligațiuni emise în diferite monede naționale ar fi antrenat un arbitraj intens pe piața secundară de capital, care ar fi avut, o vreme, efecte perturbatoare. Totuși, dată fiind durata tranziției către etapa finală a integrării monetare, respectivele profituri și pierderi s-ar fi consumat demult, iar perspectiva intrării în zona euro, semnalată de celelalte criterii, ar fi apropiat natural ratele dobânzilor. Pe de altă parte, diminuarea presiunii statului asupra pieței creditului prin limitarea îndatorării acestuia (urmărită de criteriul II – datoria publică) și reducerea presiunii inflaționiste din dobânzi (realizată o dată cu criteriul I) făceau ca, în fond, acest ultim criteriu să fie oarecum redundant.

2. Rolul fundamental al Pactului și motivele sociale ale eludării lui

Liniile directoare ale UE în materie fiscală sunt guvernate de două texte principale: Procedura de deficit excesiv (PDE) și, respectiv, Pactul de stabilitate și creștere (PSC). Potrivit Articolului 104 din Tratatul asupra Uniunii Europene din 1992 (Tratatul de la Maastricht) statele membre sunt obligate să mențină deficite bugetare anuale și nivele ale datoriei publice – ca procente de PIB – sub nivelele de referință de 3% și, respectiv, 60%.

Procedura – succint schițată în continuare – privind măsurile sancționatorii care urmează să fie luate în cazul depășirii respectivelor plafoane prevede ca primă etapă emiterea unei notificări din partea Comisiei Europene în atenția Consiliului UE, format din miniștrii de finanțe din Euroland, în care este semnalat faptul că un stat membru înregistrează un deficit excesiv. Ulterior, Consiliul acordă statului contravenient mai multe șanse pentru a remedia problema, putând însă și să perceapă amenzi substanțiale în cazul în care soluțiile avansate pentru corectarea deficitului bugetar de către statul în culpă nu sunt convingătoare.

Cu oarece diferențe de la un caz la altul, cele 11 state care s-au calificat în prima fază pentru moneda unică aveau să respecte pentru o perioadă respectivele ținte bugetar-fiscale, în principal datorită creșterii economice puternice înregistrate de economia americană – aflată însă într-o fază de euforie investițională de tip *bubble-led* – care avea să se răsfângă prin contagiune și asupra continentului european. Însă în momentul în care boom-ul artificial susținut din Statele Unite a virat înspre o inevitabilă perioadă de bust, resursele fragile ale economiei europene au început să se precipite în alte direcții, deteriorând corespunzător pozițiile fiscale ale statelor membre ale Uniunii. Iar situația s-a consolidat în mod nefericit, în anii următori, pe fondul cronicizării unor abordări neinspirate de politică economică pe continent. Despre acestea vom discuta în cele ce urmează.

Culmea ironiei, dar altfel deloc întâmplător, însăși campioana PSC, Germania⁹⁰, împreună cu Franța, celălalt motor tradițional al Uniunii, „și-au unit forțele” pentru a subția regimul de rigoare al Pactului în condițiile în care pentru trei ani la rând – asta doar la nivelul lui 2004 – disciplina fiscală comunitară devenise o palidă

---

⁹⁰ Guvernul german a fost cel care a cerut crearea PSC ca preț pentru renunțarea la o marcă germană deosebit de stabilă monetar și pentru intrarea într-o UEM în care coabita cel puțin cu statele mediteraneene cunoscute pentru gradul excesiv de îndatorare practicat și pentru practica curentă a devalorizării monedei naționale în momente de criză.

Secțiunea Teorie economică – Relații economice internaționale

amintire în cele două state. Mai mult, cele două au reușit să convingă majoritatea calificată a miniștrilor de finanțe din Consiliul UE să treacă procedura de sancționare a acestora pe linie moartă, fapt care a stârnit nemulțumirea Comisiei Europene care a dat imediat în judecată Consiliul de miniștri la Curtea Europeană de Justiție (CEJ).

Deși CEJ a dat verdictul potrivit căruia Consiliul a înghețat în mod ilegal PDE, Consiliul a păstrat în continuare dreptul de a nesocoti propunerile Comisiei, în sensul că acesta din urmă rămânea în continuare cu dreptul de a formula politicile privind cele două instrumente – PDE și PSC –, dar Consiliul păstra prerogativele aplicării acestora, fapt interpretat ca o victorie relativă a autorităților franceze și germane.

Table no. 1 Îndeplinirea criteriilor de convergență nominală în UE-10 la nivelul lui 2004

Tara	Rata inflației (Aug 2003- Aug 2004)	Deficit bugetar 2003 (% PIB)	Datoria publică 2003 (% PIB)	Stabilitatea ratei de schimb	Rata dobânzii pe termen lung
Cipru	2.1	nu	nu	nu	da
Cehia	1.8	nu	da	nu	da
Estonia	2.0	da	da	nu	da
Ungaria	6.5	nu	da	nu	nu
Letonia	4.9	da	da	nu	da
Lituania	-0.2	da	da	nu	da
Malta	2.6	nu	nu	nu	da
Polonia	2.5	nu	nu	nu	nu
Slovacia	8.4	nu	da	nu	da
Slovenia	4.1	da	da	nu	da

Sursa: Convergence Report 2004

Antanta nefericită franco-germană și eludarea Pactului

Departa de a fi excesiv de rigid, PSC rămâne un aranjament pe care l-am putea considera destul de “tolerant”, în sensul că pretinde echilibrarea *pe termen mediu* a bugetelor naționale, lăsând loc, în momente “delicate”, forțării rezervei de toleranță de 3%. Numai că în ceea ce le privește cel puțin pe Germania și Franța, comportamentul a fost considerat “way beyond tolerance”, ele depășind sistematic în ultimii ani plafonul.

Succint, motivația abaterii franco-germane. De o bună bucată de vreme, economiile franceză și germană au tot dat semne de nervozitate. Rețetele de creștere economică și implicit de pace socială, în mare parte similare, imaginate de decidenții politici din cele două vechi state membre ale UE, au fost în genere nefericite alese, făcând parte din registrul intervenționismului paralizant, al protecționismului național și al asistenței publice costisitoare (și parazitare) de tip *Welfare State*.⁹¹

Franța: cheltuieli guvernamentale ce consumă jumătate din economie, aproape o mie de firme în care statul are pachetul de control, un ștat de plată public pe care

⁹¹ Într-un articol intitulat *The Franco-German Alliance Against Market Freedom*, Grant M. Nulle, cercetător asociat la Ludwig von Mises Institute din SUA, face un succint profil celor două economii europene la nivelul anului 2005.

figurează unul din cinci angajați, o piață a muncii sclerotică apărată cu strășnicie de syndicate puternice. Le acompaniază o rată relativ ridicată a șomajului – aproximativ de 10% din populația activă. Peste toate aceste neajunsuri tronează falnic, între alte oferte ale statului, un sistem al asigurărilor sociale, precum și unul al asigurărilor de sănătate, nesustenabile și îndatorate până peste poate.

Germania: creșterea economică anemică, sub jumătate din media Uniunii, și un venit pe cap de locuitor mai mic decât media din UE, marchează coordonatele unei situații și mai grave decât la vecinii de peste Rin. Un șomaj în creștere cifrat la 10,5%, împreună cu o serie de legi care fac dificilă și angajarea, dar și concedierea lucrătorilor, o influență excesivă a sindicatelor și niveluri confiscatoare ale taxării, dau nota unui mediu de afaceri stânjenitor pentru comerț⁹². Mai mult, și ca o ilustrare a ineficienței cheltuielilor publice pe fondul unui grad exacerbat de fiscalitate și reglementare, sunt cele 1500 de miliarde transferate din Vest în Est cu prilejul reunificării din 1990. Țintele acestei infuzii de bani și a exportului de reglementare, deși relativ mai mic față de situația preexistentă, au fost ratate cu brio. Șomajul este de două ori mai mare în Est ca în Vest, iar creșterea economică de-a dreptul discretă.

Consecințele unui astfel de model sunt cele clasice. Acolo unde există sisteme publice de pensii și asigurări sociale caracterizate prin contribuții sociale spoliatoare – pentru plătitorii de impozite – și prin asistență și pensii generoase, ultimele la vârste legale de pensionare prematur fixate – pentru consumatorii de impozite –, există și stimulente adverse muncii. Oamenii vor fi motivați să renunțe la viața activă pentru sponsorizările de la stat, oricât de nemți ar fi ei. În plus, o mișcare sindicală puternică poate duce la impunerea unei legislații restrictive față de relația contractuală liberă dintre angajat și angajator, urcând costurile angajării, ducând la șomaj și rigidizând suplimentar piața muncii. Șomajul provocat, dar și “stimulat”, plus efectele perverse asupra reînnoirii demografice au făcut ca sistemul asistențial public german să dea constant pe afară în ultimii ani, sub forma deficitelor în bugetul public.⁹³

Cazul celor două țări este unul de manual. «*Adoptarea euro și politica monetară relativ sănătoasă («restrictivă») a BCE au făcut ca șomajul să atingă cote alarmante în cele două țări (și nu numai). A devenit evident că fără înlăturarea rigidităților generate de reglementarea pro-sindicală a pieței muncii, fără diminuarea extraordinarei poveri fiscale, fără reforme substanțiale într-un cuvânt, stagnarea economică e soarta economiilor Franței și Germaniei*», se afirmă, pe bună dreptate, într-un studiu publicat de Institutul European din România, dedicat investigării

⁹² Câteva repere: în Germania, săptămâna de lucru a ajuns *prin lege* în unele industrii la 35 de ore; un an are garantate *prin lege* în jur de șase săptămâni de vacanță plătită; viața activă a devenit, *prin lege*, din ce în ce mai scurtă, foarte puțini dintre germanii peste 60 de ani mai lucrând în prezent.

⁹³ Reformele care s-au vehiculat în cele două țări – «Agenda 2010» a lui Schroeder și, respectiv, «Agenda 2006» a lui Raffarin –, nu au făcut decât să zgârie suprafața problemelor în loc să sape după cauze profunde. Economiiile celor două țări au rămas la fel de dependente de comportamente vicioase ca impozite ridicate sau reglementari pro-sindicale. Și peste toate, eterna viziune keynesiană: guvernul este cel care trebuie să asigure reglajul fin al economiei. În acest caz, al instalării unui recul al creșterii, acesta este ținut să compenseze acest presupus dezechilibru, prin manipularea cheltuielilor și a deficitelor sale (în practică, prin sporirea lor)!

modelului economic european actual și a efectelor importării sale în noile state membre.⁹⁴

Euro-epidemia de stagnare vine din Germania?

Pe de altă parte, pandemia europeană de stagnare economică nu este deloc străină de soluțiile de politică economică din cele două state.

O parte importantă din povestea europeană a Germaniei este legată de adoptarea euro. Pe lângă rațiunile economice naturale ale monedei unice – costuri reduse pentru afacerile din piața unică internă, rezultat al eliminării volatilității ratelor de schimb între monedele naționale – euro a făcut obiectul și al unei alegeri politice dure, cel puțin pentru Germania, cu consecințe ulterioare asupra întregii Uniuni.

Bundesbank-ul era renumit și invidiat în epocă de colegile din UEM care a pregătit euro, ca banca centrală care a tolerat întotdeauna cea mai puțină inflație, lucru care a pus mereu marca pe o poziție privilegiată între monedele europene. Renunțarea la marcă și alegerea unei monede noi pentru care garanțiile antiinflaționiste țineau acum de un consens politic mai complex – la masă erau și state cu accepțiuni mai “largi” ale inflației – avea nevoie în Germania de o “contrapartidă” – “marca contra favoruri”. Concesiile guvernelor europene față de nevoia de garanții a statului german în urma renunțării la suveranitatea monetară par să fi venit din mai multe zone.

O dată, sacrificarea mărcii (și) ca preț plătit de guvernul Kohl pentru recunoașterea de către guvernele europene a reunificării germane, are partea ei de plauzibilitate.

În al doilea rând, să aruncăm o privire la „armonizarea” normelor de producție în Europa. Această politică costisitoare pentru consumator pare că se potrivește ca o mânășă multor industrii germane, caracterizate de standarde înalte de calitate, dar și de costuri pe măsură (ex.: industria germană de automobile, dar nu numai). O astfel de politică limitează operaționalizarea de către consumator a raportului preț-calitate, adică vor fi avantajate, la același raport, bunuri de calitate la prețuri mari în detrimentul celor mai slabe calitativ, dar mai ieftine. Aceeași socoteală și în domeniul organizării muncii. Spune profesorul Jorg Guido Hulsmann de la Universitatea Angers (Franța), cercetător asociat al Mises Institute din SUA (în postfața unei lucrări deosebite publicate recent în România)⁹⁵: *“Sindicatele germane cuprind angajații cei mai bine pregătiți din punct de vedere tehnic, dar și cei mai scumpi din Europa. A avea angajați calificați nu reprezintă un scop în sine; totul depinde de salariul plătit. Multe întreprinderi preferă să angajeze salariați cu pretenții salariale mai scăzute, chiar dacă sunt mai puțin competenți. Datorită acestui fapt se investește în țările cu salarii scăzute. Investițiile duc la o sporire a remunerărilor în țările cu un nivel redus al salariilor, iar în același timp apasă asupra mărimii salariilor susceptibile de a fi atinse în țările cu salarii ridicate, ceea ce acționează contra intereselor sindicatelor din țările cu salarii mari. Pe măsură ce constrângerile statului sporesc pretutindeni costul muncii, dispare incitativul de a exporta capitalul. Tocmai acesta este efectul urmărit de armonizarea*

⁹⁴ Spiridon, Marius, *Uniunea Europeană și țările candidate din est: dezvoltare prin transformare sistemică*, Colecția de studii I.E.R., iulie 2004.

⁹⁵ *Ce le-a făcut statul banilor noștri?* aparținând economistului american Murray N. Rothbard, lucrare dedicată explicării neromanțate a ordinii monetare moderne și aspectelor conexe acesteia.

europăană a condiţiilor de muncă: protecţie contra concedierii, timp de lucru, protejarea locului de muncă, asigurarea de şomaj, etc. Aceste măsuri vizează egalizarea condiţiilor de muncă în Europa. Cei ce profită de pe urma lor sunt sindicatele germane; victimele sunt angajaţii germani şi europeni care nu-şi mai pot găsi de lucru pentru că munca lor costă mult prea mult şi, desigur, consumatorii.”

3. Stabilitate relaxată sau instabilitate consolidată?

Despre Pact s-a spus nu de puţine ori că e învechit, că e nepotrivit cu faza recesivă a ciclului economic pe care o traversează Uniunea. Este acuzată dificultatea de a te înscrie în exigenţele lui, dar prea puţini îşi pun problema pericolelor reale provenind din deschiderea robinetului la “relaxări şi stimulente”. Nu se spune nimic despre rolul propriilor politici în deteriorarea prealabilă a «conjuncturii»⁹⁶ şi nici despre efectele grave ale relaxării disciplinei nominale – finanţarea deficitelor mari prin apelul la BCE pentru un euro ieftin riscă să mai adauge un strat la ghemul crizei şi să arunce în aer construcţia politică europeană.

Pe de altă parte, aceleaşi state, care deplâng faptul că PSC le lipseşte de posibilitatea de a îmblânzi conjuncturile economiei, acuză statele cu taxe mici aplicate companiilor că le ademenesc investitorii, blamându-le, totodată, şi de iresponsabilitate bugetară (Schroeder) şi sugerând implicit un şantaj – creşterea taxelor contra oferirea în continuare de fonduri structurale (Sarkozy).

Două întrebări oneste. 1. De ce este importantă această disciplină? 2. De ce este greu să te ţii de ea?

La prima problemă răspunsul e relativ simplu. Pe fondul unei duble neconcordanţe cu criteriile nominale – deficit bugetar peste 3 procente din PIB plus o datorie publică peste 60% din PIB –, finanţarea deficitului devine extrem de apăsătoare. În consecinţă, un stat membru ajuns într-o astfel de situaţie poate: ori să încerce să convingă Banca Centrală Europeană să-i furnizeze un euro “mai ieftin”, ori să ceară Uniunii să nu îl mai admonesteze pentru o datorie publică pe care oricum nu mai are prea multe mijloace la îndemână ca să o scadă (dar astfel, toată disciplina economică din zona euro e trimisă la anticariat). Este limpede că dacă BCE ar începe să pompeze euro ieftini în economia europeană pentru a salva finanţele unui stat membru sau al altuia, atunci un euro subţiat ar deveni greu de acceptat în statele care au renunţat la monede solide pentru visul comun şi, probabil, nostalgia pentru monede naţionale s-ar reinstala. În plus, dacă naţiunile continentului nu îşi vor întinde una alteia mâinile, urzeala unionistă poate da semne de destrămare. Notă: şi este foarte puţin probabil ca cetăţenii statelor cu economii sănătoase (sub aspectul finanţelor publice) să îşi abilitizeze liderii să sponsorizeze iresponsabilitatea unor guverne de care nu îi leagă nimic – nu se poate vorbi acum despre un *demos* european, despre o conştiinţă comună – a se vedea

---

⁹⁶ Tradiţia Şcolii Austriece de Economie – curentul de gândire economică care a dat deopotrivă cea mai rafinată şi ignorată teorie monetară şi a ciclurilor economice –, pune la îndoială atât explicaţiile keynesiene şi neokeynesiene, care pun accent pe manipularea masei monetare sau a ratei dobânzii în «calmarea» crizelor. Prima: ar fi de investigat cum apar aceste «conjuncturi nefavorabile», dacă nu cumva din cauza unei manevrări discreţionare, la un anumit moment dat în trecut, a instrumentelor masă monetară sau rată a dobânzii. A doua: este de văzut dacă faza recesivă e într-adevăr episodul cel mai nefericit din povestea ciclului sau dacă ea nu este în fapt decât o reajustare către o cuvenită stare de normalitate, întârziată de intervenţia guvernamentală care nu face decât să amplifice efectele similare viitoare.

recentele dispute în jurul scenariilor redistributive asociate diferitelor proiecții pentru perspectiva financiară 2007-2013)

În privința celei de-a doua întrebări, discuția are în „Europa socială” a începutului de mileniu numele de cod “statul bunăstării”. Mai corect, e vorba despre filosofia de tip asistențial care furnizează *iluzia* bunăstării la un cost *real* greu perceptibil în prezent, dar tot mai vizibil, pentru analiștii avizați, în citirea datelor din finanțele publice ale multor state europene. Deloc întâmplător, respectivele state (ex. Franța sau Germania) sunt campioane în a solicita apărarea *modelului social*, solicitând măsuri ce pot fi interpretate ca un export mascat al rigidităților structurale proprii. Instrumente: limitarea concurenței fiscale și denunțarea *dumpingului fiscal* de care s-ar face vinovați membrii cu taxe reduse și prin armonizare reglementară, un vehicul în combaterea la fel de greu argumentabilului *dumping social*, spre exemplu.

Excepțiile care devin reguli

În 2003, pentru al treilea an la rând, Franța și Germania încălcau pragul maxim de 3% din PIB al deficitului bugetar, moment în care Comisia Europeană a decis sancționarea celor două țări cu plata unei amenzi către bugetul total al UE. Mobilizat de cele două state mari ale Uniunii, Consiliul miniștrilor de finanțe avea să blocheze procedura disciplinară înaintată de Comisia Europeană, drept pentru care aceasta din urmă avea să dea în judecată consiliul la Curtea Europeană de Justiție (CEJ). Curtea de la Luxemburg a dat dreptate comisiei, iar potrivit verdictului următoarea decizie pe care o vor lua miniștrii de finanțe va trebui întemeiată pe recomandarea acesteia.

Decizia fără precedent a CEJ a fost decodificată ca fiind o recunoaștere a controlului comisiei asupra politicilor economice ale UE, dar și ca un „pat” scos de Franța și Germania. Am asistat, totodată, la un caz aparent paradoxal în care un organism acuzat de deficit democratic – Comisia Europeană – susține o măsură mai responsabilă din perspectiva funcționării Uniunii decât unul dependent pe linie democratică de electorii săi. Totuși, nuanțarea ulterioară a poziției comisiei, aparent dispusă să propună un aranjament mai relaxat, scoate la lumină independența imperfectă, la urma urmei, a membrilor acesteia.

După trei ani de criză a finanțelor publice în UE în care Pactul de stabilitate și creștere s-a bucurat de o ignoranță vecină cu abolirea din partea unor state importante, miniștrii de finanțe din Euroland au căzut de acord, în ajunul Consiliului European de primăvară din martie 2005, asupra noii abordări a acestui instrument.

Leit-motivul concilierii arată astfel: “promisiunea” de prudență bugetar-fiscală din partea statelor contra o mai mare “rezervă de toleranță” a pactului.

Inflația de excepții pare să fie trăsătura dominantă a propunerii de reformă a PSC formulată cu prilejul summit-ului din martie de diriguitorii finanțelor din statele membre UE. Dacă bornele numerice ale disciplinei bugetar fiscale pe care le impune Pactul statelor membre din “zona euro” au rămas același – deficitul bugetar limitat la 3% din PIB și datoria publică la 60% din PIB – «rezerva de toleranță» a acestui instrument a fost lărgită. Acest fapt consfințește o victorie subtilă a țărilor cu state vechi în desconsiderarea Pactului – Franța și Germania – cărora excepțiile le acordă o vizibilă gură de oxigen.

În 2005, nouă erau statele care se aflau “în culpă”, în raport cu PSC, firește cu circumstanțe agravante inegale. Pe lângă tandemul franco-german, mai este vorba de

Grecia⁹⁷, țară care și-a camuflat fraudulos încălcările în spatele unor raportări false, dar și state din afara “zonei euro”: Malta, Polonia, Ungaria, Cipru, Slovacia – obligate prin tratatele de aderare să adopte, la un moment dat, euro – sau Marea Britanie – cu derogare de la bun început în privința adoptării monedei unice.

Dintre excepțiile formulate o dată cu reforma Pactului, câteva se fac remarcate. Astfel, se prevede ca acele state care traversează o perioadă de creștere negativă sau o pasă prelungită de creștere slabă să fie iertate de la aplicarea PDE împotriva lor. Anterior excepția era pentru state aflate într-o recesiune exprimată prin rate de creștere inferioare valorii de -2%.

De asemenea, statele înregistrând un deficit peste limita admisă, însă unul “temporar”, sau un deficit situat puțin peste valoarea de referință de 3% vor avea dreptul să invoce anumiți “factori relevanți”. Astfel, ar putea fi invocate: perspective de creștere ulterioare, conjunctura economică, reforme structurale (pensii, asigurări sociale), politici de sprijin pentru cercetare-dezvoltare, eforturi bugetare pe termen mediu (ajustarea nivelurilor de îndatorare sau necesitatea unor investiții publice). Nu există o listă exhaustivă a acestor “factori relevanți”, ci numai repere de principiu, statele care invocă aceste circumstanțe trebuind să se înțeleagă, pornind de la aceste repere, cu colegile din Euroland, precum și cu instituțiile europene care supraveghează disciplina bugetară.

O altă formulare generoasă scoate în evidență faptul că statele nu vor mai fi luate automat la bani mărunți dacă, prin cheltuielile suplimentare, “contribuie la întărirea solidarității internaționale și la îndeplinirea Țelurilor comunitare, în principal reunificarea Europei”, pentru a se evita ca aceste măsuri să deranjeze creșterea economică și să sporească povara fiscală dintr-un stat membru.

Ultima chestiune mulțumește atât Franța, care ar dori mână liberă pentru cheltuieli publice pentru dezvoltare și sectorul de apărare, precum și Germania, care a solicitat un tratament special, date fiind contribuția uriașă la bugetul comunitar, dar și miliardele de euro cheltuite pentru reconstrucția economiei din estul țării. Germania

---

⁹⁷ Comisia Europeană a demarat la 1 decembrie 2004 o serie de acțiuni menite a pune ordine în raportările statistice din UE. Măsurile urmează unei crize recente provocate de descoperirea faptului că Grecia a furnizat în mod sistematic, în ultimii șapte ani, date economice neconforme cu realitatea. Noul guvern de la Atena a recunoscut că deficitul bugetar s-a situat peste limita de trei procente din PIB în fiecare an începând din 1999 încoace, deși raportările oficiale au indicat contrariul. Conform Eurostat, organismul european responsabil de statistică, raportările frauduloase datează chiar din 1997, cifrele reale legate de deficit fiind mai mari cu aproape 2,1% față de cele date publicității. Miza trișării a reprezentat-o tocmai dorința autorităților elene de a adopta cât mai repede moneda unică, chiar dacă mai târziu față de grosul statelor care au făcut acest pas la începutul lui 1999. La vremea declanșării scandalului, s-a spus totuși că nu sunt așteptate sancțiuni împotriva Greciei și cu atât mai puțin se va pune problema excluderii țării din «Euroland», deși o purtătoare de cuvânt a comisariatului pentru afaceri economice și monetare, Joaquin Almunia, a afirmat că: «Grecia nu ar fi putut adopta euro, cu datele pe care le-am aflat acum». Accentul pe care îl va pune comisia se îndreaptă mai degrabă spre evitarea unor eventuale recidive, Greciei fiindu-i acordate două luni pentru a garanta faptul că va furniza raportări corecte în viitor, altfel existând riscul unei acțiuni împotriva Atenei la Curtea Europeană de Justiție. Guvernul elen avea să anunțe imediat că se vor lua măsuri ca deficitul să fie adus sub 3%. Se pare însă că și Italia a procedat în ultimii ani la raportări false chiar dacă nu de gravitatea celor venite din partea grecilor. Se confirmă astfel o criză sistemică la nivelul statisticii în Uniune, în care și Eurostat este creditat cu o parte din vină, datorită vigilenței reduse de care a dat dovadă.

Secțiunea Teorie economică – Relații economice internaționale

investește anual 4% din PIB, respectiv 80 de miliarde de euro, în acest scop, iar excluderea acestor cheltuieli i-ar permite respectarea limitei de 3% din PIB pentru deficitul bugetar.

Statele membre ale “zonei euro” vor avea la dispoziție doi ani, față de unul, în varianta anterioară, pentru a-și corecta deficitele excesive. Termenul ar putea fi prelungit în cazul “unor evenimente cu efecte bugetare nefavorabile majore care s-ar putea petrece în timpul derulării procedurii pentru deficit excesiv”. Asta ar însemna încă doi ani bonus, iar dacă ținem seama ca inițierea procedurii durează ea însăși un an, rezultă numai puțin de cinci ani în care un guvern poate întoarce reforma pe toate fețele, fără însă ca acest răstimp să însemne vreo garanție în sine. Însă, pentru a se bucura de această înlesnire de timp, statele trebuie să facă dovada că au adoptat măsurile corecte care le-au fost recomandate.

La rândul lor, statele membre s-au angajat să folosească plusurile fiscale neașteptate, apărute în perioade de creștere economică, pentru a-și reduce deficitele și îndatorarea din perioadele delicate.

Un pericol asociat entuziasmului pro-Agenda Lisabona

Dincolo de confuzia de principiu în privința acceptării *cunoașterii* sau *acumulării capitalului* ca ingredient fundamental al creșterii, o suspiciune planează însă și față de modul în care Agenda Lisabona⁹⁸ ar putea fi folosită nu atât pentru a mătura rigiditățile economice latente, cât pentru a le ascunde sub preș.

După cum am amintit, o bună parte dintre statele continentului aveau să atingă, la începutul noului mileniu, o stare de severă rigiditate a economiilor lor, cu precădere în ceea ce privește pieței muncii. Confrunțați cu nevoia unor cheltuieli publice sporite, pentru finanțarea unor politici sociale cronic nesustenabile, în condițiile unei fiscalități deja foarte mari, pe de o parte, dar și cu nevoia de a nu ieși din disciplina bugetar-fiscală impusă de PSC, pe de alta, unii lideri europeni un început să privescă cu interes în direcția Agendei Lisabona. Pentru aceștia, Agenda ar putea fi acel instrument de natură să elibereze pe termen lung mâinile „legate” în prezent de Pact.

⁹⁸ În 2000, Consiliul European de la Lisabona stabilea o țintă îndrăznească: zece ani pentru ca Uniunea Europeană să devină „cea mai dinamică și competitivă economie bazată pe cunoaștere din lume, capabilă de creștere economică durabilă, cu locuri de muncă mai multe și mai bune și cu o mai mare coeziune socială, și care să dovedească respect pentru mediul înconjurător”.

Direcții de acțiune ale Agendei Lisabona
<ul style="list-style-type: none">
▪ Pregătirea tranziției către o economie și o societate bazate pe cunoaștere, prin politici îmbunătățite în domeniul economiei informației și cercetării-dezvoltării, precum și prin intensificarea procesului de reforme structurale puse în slujba competitivității și inovației și prin definitivarea pieței unice.
▪ Modernizarea modelului social european, realizarea de investiții în oameni și combaterea excluziunii sociale.
▪ Sprijinirea unei evoluții economice durabile precum și a premiselor favorabile creșterii prin aplicarea unui mix corespunzător de politici macroeconomice.
Ținte ale Agendei Lisabona în 2010
<ul style="list-style-type: none">
▪ Atingerea necesarului stabilit de cheltuieli pentru cercetare-dezvoltare de 3% din PIB.
▪ Reducerea birocrăției și promovarea spiritului întreprinzător.
▪ Atingerea unei rate de ocupare de 70% (60% pentru femei).

Deja se sugerează voalat ca Agenda să fie tot mai mult pusă în fața Băncii Centrale Europene pentru a-i spune: să mai lăsam stabilitatea prețurilor și să ne concentrăm pe „ocupare”, pe „stimularea activității economice”, pe „politici anti-ciclice”.

O tratare iresponsabilă a problemei ar putea duce la prăbușirea Pactului și începutul declinului monedei euro, și o dată cu aceasta a întregii Uniuni Economice și Monetare (UEM).

Dacă inițial, s-a convenit ca deficitul bugetar maxim de 3% din PIB să se ducă înspre cercetare-dezvoltare (C-D), în Agendă fiind stipulate 3 procente din PIB pentru acest obiectiv în 2010, unele state propun acum o reinterpretare a regulii. Cheltuielile cu C-D ar trebui excluse din aritmetica deficitului, ceea ce ar duce la creșterea cifrei reale a acestuia. De parcă în economie ar conta cifrele anunțate, nu cele reale! Acesta este doar unul dintre exemplele pentru care Agenda poate fi considerată o cutie a Pandorei pentru stabilitatea UEM.

Chiar și fără un astfel de compromis, deficitul maxim a fost depășit fără ca bugetele să înregistreze creșteri la capitolul C-D, dovadă că guvernele europene au avut și au altfel de priorități.

Franța și Germania, țări cu rigidități economice profunde, marcă a discutabilului „model social european”, redate sistematic de problemele cu respectarea Pactului de stabilitate, au achiesat, deloc surprinzător, la Strategia Lisabona. În dezbaterile dinaintea adoptării Agendei, numai britanicii au avut o atitudine mai prudentă. Aceștia au acuzat, pe bună dreptate, rigiditatea ca sursă a retardului – prin faptul că blochează adaptarea economiei la circuitele economice globale și progresul tehnologic rapid –, iar nu lipsa de „cunoaștere” *per se*. Ulterior, performanțele economice au confirmat gradul superior de înțelegere a reformei în „insulă”, dublat și de o continuitate care a transgresat schimbarea politică.

4. Câteva concluzii

Potrivit unui studiu publicat de Centrul de Cercetare în Politici Economice și intitulat «Efectele reale ale Uniunii Economice și Monetare», statele din «zona euro» sunt vulnerabile la șocuri economice și crize financiare întrucât liderii Uniunii Europene nu au îndeplinit toate condițiile necesare funcționării cu succes a monedei unice. Studiul se concentrează asupra deficiențelor economice structurale și nu asupra măsurilor Băncii Centrale Europene, idee la care autorul acestui material subscrive pe deplin.

Condițiile esențiale pentru existența unei zone cu monedă unică în interiorul Uniunii Europene se referă la o piață a muncii flexibilă, la piețe de bunuri și servicii competitive și la o politică fiscală care să compenseze scăderea activității economice în anumite zone.

Deși au trecut șapte ani de la introducerea monedei euro, aceste condiții nu sunt îndeplinite pe arii extinse, este una dintre concluziile studiului.⁹⁹

---

⁹⁹ «Deși considerăm că formarea Uniunii Economice și Monetare reprezintă un succes, nu știm dacă economiile naționale vor fi suficient de flexibile pentru a își reveni rapid după un eventual șoc economic major ori o criză financiară», a declarat autorul studiului, Philip Lane, profesor de economie la colegiul Trinity din Dublin.

În țările mici inflația a sporit, având drept rezultat instabilitate ciclică, iar diferențele între ratele inflației înregistrate în diferite țări ale zonei euro persistă. Piața muncii este în continuare rigidă. Pe de altă parte, introducerea monedei unice a influențat pozitiv integrarea

Un aspect foarte important îl reprezintă faptul că politicienii acuză Banca Centrală Europeană pentru politica monetară practică, care determină un ritm lent de creștere economică. Numulțumirea provine pe fondul majorării la începutul lui martie 2006, de către Banca Centrală Europeană a dobânzii de referință cu un sfert de punct procentual până la nivelul de 2,5%. Este a doua intervenție de acest tip în numai trei luni, BCE susținând că măsura e necesară pe fondul unei relative reveniri a economiei “zonei euro”, prilej cu care presiunile inflaționiste ar putea deveni manifeste, în vreme ce mediile politice din “zona euro” au acuzat lipsa de preocupare pentru redresarea economică.

Mutarea duce costul accesului la titluri și monedă pentru băncile comerciale – element care influențează, dar nu determină rata dobânzii de pe piață – la un maxim în ultimii trei ani, dar nivelul rămâne departe de cel din Statele Unite sau Regatul Unit (4,5%). Jean-Claude Trichet, președintele BCE, a calificat noul nivel al dobânzii de referință drept unul “stimulativ”, motiv pentru care specialiștii anticipează că BCE ar intenționa să utilizeze în continuare spațiul de manevră rămas pentru a opera creșteri suplimentare în cursul acestui an. Se pronosticează, astfel, un nivel așteptat de 3 procente în luna august, iar la finele lui 2006, chiar de 3,5%.

BCE a menținut neschimbată rata dobânzii pentru mai bine de doi ani și jumătate, înainte ca președintele acesteia, Jean-Claude Trichet, să anunțe că banca este pregătită să opereze o ușoară creștere, de la 2% la 2,25%, pentru a tempera inflația. În octombrie 2005, inflația în “zona euro” fusese de 2,5% în termeni anuali, înregistrându-se a noua lună consecutivă când aceasta s-a aflat peste limita maximă de 2 procente în care BCE este obligată să se înscrie conform Tratatului de la Maastricht. Pe de altă parte, potrivit Eurostat, creșterea economică în spațiul monedei unice s-a mișcat din loc, deși nu foarte convingător, de la 1,2%, în al doilea trimestru al lui 2005, la 1,6%, în cel de-al treilea.

Acestea ar fi datele pe care președintele grupului miniștrilor de finanțe din “zona euro” (Eurogroup-ul) și, totodată premier al Luxemburgului, Jean-Claude Juncker, împreună cu voci din OCDE, la care s-a raliat ministrul austriac de finanțe, Karl-Heinz Grasser, le-au interpretat ca nerecomandând o astfel de măsură din partea BCE, având în același timp grijă să decoloreze politic remarcile la adresa unei instituții care prin construcție trebuie să fie oarbă și surdă la comentarii politice. Corul lărgit al contestatarilor a argumentat că deși riscul unei spirale inflaționiste atribuite creșterii prețului petrolului nu poate fi anulat din condei, sporirea ratelor dobânzii pe fondul unor semnalmente deloc încurajatoare ale economiei Eurolandului – o cerere firavă și stagnare economică – ar submina cumva eforturile de a readuce la viață economia din spațiul euro.

Replica lui Trichet avea să fie explicită: *”Apărarea și menținerea stabilității prețurilor conservă încrederea în economie. Conservarea încrederii este esențială pentru creșterea economică și ocuparea forței de muncă. În zona financiar-monetară, noi suntem deopotrivă gardieni și garanți ai încrederii”*. Totodată, Trichet, secondat indirect de comisarul european pe probleme monetare, Joaquin Almunia, a pus degetul pe problemele UE, sugerând implicit și butoanele care *nu* ar trebui apăsat pentru surmontarea lor. Ideea ar fi că reformele structurale și responsabilitatea politicilor

---

comercială, se spune în studiu. Ponderea comerțului în Produsul Intern Brut, a crescut în toate țările din zona euro. În Austria, acesta a urcat de la nivelul de 52,6% în 1995 la 82,1% în 2004, conform calculelor lui Lane.

bugetar-fiscale, inegale în Europa, conduc la perpetuarea stării de latență a creșterii. *“Țările care au făcut mai multe reforme au cunoscut o creștere mai rapidă. Să ne uităm doar la Irlanda și Finlanda în zona euro, apoi Danemarca, țară care urmărește aceeași politică monetară că și noi, iar din afara Europei să luăm exemplul Canadei sau Australiei”*, a completat Trichet, citat de Euobserver.com.

Dacă în statele din zona euro sunt exprimate temeri legate de limitarea creșterii economice, în noile state membre se fac calcule legate de costul îndatorării ca sursă alternativă – la investițiile de capital sau la fondurile regionale – pentru finanțarea dezvoltării.

Măsura Băncii Centrale Europene a fost interpretată ca un pas înapoi din direcția unei politici a banilor ieftini promovată în ultimii cinci ani de BCE pentru stimularea creșterii economice. Un comentariu se impune aici. Nu rata de referință a Băncii Centrale spune totul: Rata dobânzii pe care o manipulează BCE nu e rata dobânzii, ci posibilitatea băncilor de a accede la titluri și monedă fictivă. Adevărata rată a dobânzii este influențată de aceste manipulări, însă ea se determină clasic, prin confruntarea cererii și ofertei de credit din economie. Numai în măsura în care pe piață intră monedă suplimentară fără ca agenții economici să anticipeze acest lucru, rata dobânzii poate scădea. Altfel, nu. A se vedea toate țările cu hiperinflație: în nici una mormanele de hârtie nu aduc dobânzi mai mici. Pe de altă parte, consecințele “creditului ieftin” sunt și ele cunoscute: redistribuție, șubrezirea sistemului bancar, consum de capital, ciclul economic (dacă expansiunea creditului nu e anticipată) etc. Asta este important de înțeles pentru că simpla scădere a ratelor dobânzii fără a vedea ce se află în spatele ei nu înseamnă mai bine pentru economie. Resursele reale nu se modifică, numai că sunt altfel alocate, adică eronat.

Creșterea ratei dobânzii (de referință) nu înseamnă decât reducerea căii de acces la moneda fictivă și creșterea dependenței băncilor de resursele depunătorilor și de cele proprii, adică de creditul natural. De multe ori creșterea ratei controlate de BCE poate fi inefficientă în revenirea la o monedă mai sănătoasă din diverse motive. Unul ar fi acela că creșterea este mult prea mică în raport cu inflația de pe piață (băncile comerciale controlează și ele un segment important de creare de moneda fictivă prin rezerva fracționară). Altul poate consta în faptul că o inflație prelungită sau alt factor (spălarea banilor combinată cu trecerea la euro – aspect interesant surprins de către economistul german Hans Sennholz într-un material intitulat *Whither the Euro?*), pot genera o scădere a cererii de monedă care nu prea poate fi compensată de reducerea accesului la moneda fictivă.

Pe de altă parte, legat de acțiunile Băncii Centrale Europene în perspectivă, și prin prisma reacțiilor bogate și diverse din economia europeană, trebuie acceptat realist că BCE se află sub o oarecare influență politică, așa cum se află orice bancă centrală. Comportamentul ei până în prezent a fost deopotrivă decent și prudent, lucru explicabil în principal prin doi factori: nu prea putea să tolereze sau să se angajeze într-o inflație de tip italian sau grecesc (mare!) pentru că sunt și populații obișnuite cu monede mai sănătoase, o atare întreprindere putând genera conflicte majore în Uniune, și în al doilea rând redistribuirea masivă nu este încă acceptată ca idee la nivel pan-european (a se vedea acordul “chinuit” asupra perspectivei financiare). Oricum, pe termen lung există un risc deloc neglijabil ca mediile politice să facă presiuni asupra BCE să abandoneze concentrarea exclusivă pe inflație (Agenda Lisabona e un pretext bun, de exemplu) și să treacă la “stimularea economiei europene”.

Deocamdată, situația economică din UE rămâne proastă, dar nu din cauza problemelor monetare, ci mai degrabă din cauza intervenționismului generalizat și paralizant al birocrăției europene. În virtutea principiilor vehiculate – limitare a concurenței prin standarde sau nivele de impozitare – duce la exportarea în comunitate a rigidităților structurale din cadrul anumitor state membre, în loc să contribuie la crearea unui aranjament instituțional stimulat pentru gesturile curajoase de reformă pe plan fiscal și reglementar, condamnând, deocamdată, la Europa socială la cvasi-stagnare.

BIBLIOGRAFIE:

1. Blanchette, Jude The Trouble With the EU, 2004, disponibil la www.mises.org.
2. Gwartney, James; Lawson, Robert Economic Freedom of The World Annual Report 2003, disponibil la www.cato.org.
From Single Market to Single Currency: Evaluating Europe's Economic Experiment, disponibilă on-line la www.brugesgroup.com.
3. Holmes, Martin A Theory of Socialism and Capitalism, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1989.
4. Hoppe, Hans-Hermann Guide a travers les panacees economiques, Librairie de Medicis, Paris, 1938.
5. Machlup, Fritz Understanding the European Union, Palgrave, New York, 1999.
6. McCormick, John (eds.) Economia Uniunii Europene, Editura Luceafărul, București, 2002.
7. Miron, Dumitru Human Action: A Treatise on Economics, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 1999 [1949].
8. Mises, Ludwig von Bureaucracy, Center for Future Education, Cedar Falls, Iowa.
9. Mises, Ludwig von „Some Pact!”, disponibil la www.mises.org.
10. Nulle, Grant M. The Franco-German Alliance Against Market Freedom, disponibil la www.mises.org.
11. Nulle, Grant M. Prospects For Economic Freedom In Europe After May 1, 2004, prepared for A Liberal Agenda for the New Century: A Global Perspective, a Conference cosponsored by the Cato Institute, the Institute of Economic Analysis and the Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs, April 8-9, 2004, Moscow, disponibil la www.cato.org.
12. Oravec, Ján Integrare europeană. Metode și analiză economică, Institutul European din România, ediția a II-a, 2003.
13. Pelkmans, J. Man, Economy, and State, Ludwig von Mises Institute, Auburn, 1993 [1962].
14. Rothbard, Murray N. What Has Government Done to Our Money?, Ludwig von Mises Institute, Auburn, Ala., 1990.
15. Rothbard, Murray N. Uniunea Europeană și țările candidate din est: dezvoltare prin transformare sistemică, Colecția de
16. Spiridon, Marius

	studii I.E.R., iulie 2004.
17. Tupy, Marian	Eu Enlargement. Costs, Benefits and Strategies for Central and Eastern European Countries, disponibil la www.cato.org .
18. ***	Colecțiile revistelor Piața Financiară și Capital, 2003-2006
19. www.infoeuropa.ro	
20. europa.eu.int	